

чинного уряду дає підстави вважати, що Сполучене Королівство, маючи відповідні ресурси, втрачає можливість очолити європейський інтеграційний процес у сфері зовнішньої політики і безпеки в умовах загальної кризи розвитку ЄС.

Отже, політика Великої Британії щодо СЗППБ ЄС має вагомий вплив на становлення і розвиток цього напрямку функціонування Співтовариства. Вона поступово еволюціонує від традиційно категоричного НАТО-центризму, заперечення інституційної єдності зовнішньої політики та автономної політики безпеки ЄС до нестабільно активної участі у творенні політичного виміру європейської інтеграції. Упродовж усіх періодів цього процесу до інтересів британських урядів входила його контрольованість, поміркованість, орієнтація на принципи державоцентризму, міждержавності, прагматизму. Прагнення посісти лідерські позиції у процесі політичної євроінтеграції мало компенсувати країні обмежену участь в реалізації інших актуальних проєктів ЄС, посилити вплив в Європі при збереженні першості атлантичного напрямку зовнішньої політики на основі «особливих відносин» з США.

Загострення міжнародного протистояння на Сході Європи у зв'язку з російсько-українським конфліктом робить як ніколи актуальним необхідність збереження єдності і дієвості трансатлантичної системи безпеки. Невід'ємним сегментом цієї системи стала СЗППБ ЄС. Великої Британії як потенційний лідер ЄС у сфері зовнішньої політики, безпеки та оборони може знову зайняти місце в епіцентрі трансатлантичного поля безпеки. Однак через політичний популізм правлячої партії країна втрачає черговий і як ніколи до цього реальний шанс на таке лідерство. Стратегічні інтереси США все більше зміщуються за межі Європи, що посилює залежність Великої Британії від європейського центру міжнародного впливу.

Стратегія європейської безпеки останніх двох десятиліть зазнала поразки. Європейський Союз не зміг і не захотів формувати військові можливості для гарантування та оборони своїх міжнародних інтересів. Керівництво Великої Британії різних періодів причетне до стратегічної зовнішньополітичної і військової слабкості Об'єднаної Європи, її залежності від США. Плачує ідею атлантизму, Лондон понад півстоліття не розглядав ЄС/ЄС як дієвий механізм вирішення проблем безпеки, досі гальмує створення європейської армії і розширення компетенції ЄС у сфері оборони. Військова агресія Росії на території України та пов'язані з цим наслідки для європейської системи безпеки об'єктивно надали європейській і євроатлантичній політиці Лондона новий шанс на відновлення міжнародних позицій і повернення розвитку міжнародних відносин та системи безпеки в регіоні у вигідне традиційне для неї русло.

Джерела та література

1. Валуев А.В. Европейское направление внешней политики Великобритании при «новых лейбористах»: дис. ... канд. ист. наук: 07.00.15 / Антон Вадимович Валуев. – М., 2007. – 188 с.
2. Великобритания: эпоха реформ / под ред. Ал.А. Громыко. – М.: Весь Мир, 2007. – 536 с.
3. Грубинко А.В. Общая внешняя политика и политика безопасности Европейского Союза в европейской стратегии Великобритании: проблема лидерства / А.В. Грубинко // Сборник материалов VI Международной научно-практ. конф. «Современные аспекты общественно-политического развития России и стран мира» (Краснодар, РФ, 25 января 2013 г.). – Краснодар: Пресс-Имидж, 2013. – С. 37-40.
4. Дилеммы Британии: поиск путей развития: монография / под ред. Ал.А. Громыко (отв. ред.), Е.В. Анянцевой. – М.: Весь Мир, 2014. – 480 с.
5. Капитонова Н.К. Великобритания в конце XX – начале XXI века: от консерваторов к лейбористам: Учебное пособие / Н.К. Капитонова. – М.: МГИМО (У) МИД России, 2003. – 128 с.
6. Крушинський В. Британська Європа чи європейська Британія. Великобританія в європейських інтеграційних процесах / В. Крушинський. – К.: Київський університет, 2003. – 214 с.
7. Морозов А. Факторы формирования политики Великобритании в отношении ЕС: дис. ... канд. полит. наук: 23.00.04 / Артемий Михайлович Морозов. – М., 2008. – 185 с.
8. Неприцький О.А. Велика Британія та європейська інтеграція (90-ті роки XX ст.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 / Олександр Анатолійович Неприцький. – Вінниця, 2003. – 230 с.
9. Романова О.В. Зовнішньополітичні стратегії Франції, Німеччини і Великобританії у контексті розвитку й імплементації СЗПБ ЄС: дис. ... канд. іст. наук: 23.00.04 / Ольга Володимирівна Романова. – Одеса, 2008. – 185 с.
10. Яковенко Н.Л. Велика Британія в міжнародних організаціях: навчальний посібник / Н.Л. Яковенко. – К.: Київський університет, 2011. – 400 с.
11. Biscop S. The UK and European defence: leading or leaving / S. Biscop // International Affairs. – 2012. – No 88:6. – P. 1297-1313.
12. Cyr I. Arthur. Britain, Europe and the United States: change and continuity / I. Arthur Cyr // International Affairs. – Oxford: The Royal Institute of International Affairs, 2012. – No 88:6. – P. 1315-1330.
13. Grant Ch. Why is Britain eurosceptic? / Ch. Grant. – London: Center for European Reform, 2008. – 8 p.
14. Guzelyte S. National Defence Data 2012 of the EDA participating Member States / S. Guzelyte. – Brussels, February 2014. – 32 p.
15. Lehne S. The Big Three in EU Foreign Policy / S. Lehne // The Carnegie Papers. – Washington, July 2012. – 38 p.

УДК 364:351(470)

С. Грицай

ІСТОРИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОЦЕСУ МОДЕРНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ (1991 - 2011 рр.)

У статті висвітлено історичний процес модернізації соціальної політики Російської Федерації (1991-2011 рр.), досліджено особливості її реалізації владою на різних етапах еволюції російської держави.

Ключові слова: історичний процес, ринок праці, соціальна політика, модернізація, добробут, бідність, пенсія, соціальна допомога.

The article examines the historical process of the social policy modernization of the Russian Federation (1991-2011), The features of its implementation of power at different stages of the evolution of the Russian state. The author investigates features of its implementing authorities at different stages of the evolution of the Russian state. In the social sphere the transition from a totalitarian paternalistic model of social policy to the liberal occurred as a result of gradual structural changes in the existing economic system. The reality of political and economic reforms of the early 1990s in Russia stepped up the process of modernization of the state social security system, a reorientation of social policies to support the poor privileged people.

Keywords: historical process, labor market, social policy, modernization, welfare, pensions, social assistance.

В процесі суспільно-економічних трансформацій на початку 1990-х рр. соціальна політика Російської Федерації отримала новий імпульс щодо відновлення історично сформованих, традиційних для соціальної структури суспільства основ надання допомоги незахищеним верствам населення, модернізації пострадянської соціальної системи з метою наближення добробуту громадян до рівня розвинених країн світу.

У цьому контексті дослідженню історії соціальної політики Російської Федерації приділяли увагу такі науковці як А. Барсенков, А. Вдовін, І. Григор'єва, К. Іванов, В. Калмиков, І. Лавриненко, Я. Шабанов.

В ст. 7 Конституції Російської Федерації задекларовано, що Росія є соціальною державою, в якій «охороняється праця і здоров'я людей, встановлюється гарантований мінімальний розмір оплати праці, забезпечується державна підтримка сім'ї, материнства, батьківства і дитинства, інвалідів і громадян похилого віку, розвивається система соціальних служб, встановлюються державні пенсії, допомога та інші гарантії соціального захисту» [9]. Серед науковців немає спільного погляду на трансформацію змісту державної соціальної політики Російської Федерації. На думку російського дослідника Ю. Тимофєєва: «На відміну від сформованих уявлень про те, що сучасна модель соціальної політики російської держави вже є ліберальною, встановлено її відповідність тільки кількісній оцінці (за розмірами державних соціальних витрат); існуючий інструментарій відповідає радянській моделі, що визначає перехідний характер державної соціальної політики в Росії» [25, с. 12]. Аналізуючи процеси модернізації в пострадянських країнах, український вчений С. Бульбенюк робить подібний висновок: «Особливістю політичного розвитку України і Росії є паралельне існування соціальних суперечностей декількох історичних рівнів – у перехідному суспільстві одночасно існують, протидіючи одне одному, різноманітні соціальні інститути, структури, спільноти з протилежними ідеалами, інтересами та цілями. На тлі загальноцивілізаційних тенденцій посилення соціальних функцій держави в Україні та Росії відбувся зворотній процес, який майже не компенсувався у результаті становлення базових інституцій приватного сектору економіки» [4, с. 11].

У соціальній сфері перехід від тоталітарної патерналістської моделі соціальної політики до ліберальної відбувався внаслідок поступових структурних змін існуючої економічної системи. Суттєву роль тут відігравали ті фактори, що соціальна політика трансформувалася значно повільніше, ніж економіка, а в процесі її реформування держава мала б реагувати як на запити суспільства (протести, страйки, акції громадської непокорності), так і на задоволення соціальних потреб працездатних і незахищених категорій громадян (виплата зарплат, соціальний захист).

Після розпаду СРСР у грудні 1991 р. була утворена Російська Федерація. В державі почався процес радикальних економічних реформ, який супроводжувався суспільною кризою, падінням виробництва, реальних грошових доходів населення, інфляцією, підвищенням цін тощо. Руйнування радянських соціальних інститутів, що супроводжували побут громадян, було масштабним практично на рівні всієї соціальної сфери. В 1992 р. колегією Міністерства охорони здоров'я РФ було прийнято рішення про збереження бюджетного фінансування тільки для медичного забезпечення дітей, інвалідів, студентів і вагітних жінок, швидку, амбулаторну і стаціонарну допомогу. Про розвал системи дошкільного виховання свідчили наступні факти: «Дитячі садочки в масовому порядку перетворюються в склади, сауни, контори. В Челябінській області «перепрофільовано» 26 дитячих садів, у Хакасії – 22, у Томській області – близько 50» [8, с. 107, 17-18].

Незважаючи на те, що соціальна політика перехідного періоду до середини 1990-х рр. відзначалася відсутністю детально розробленої концепції та певною спорадичністю прийняття урядових рішень, саме в цей час відбувалося відродження страхових форм соціального забезпечення, створення кредитно-фінансових фондів. У 1992 р. створено Фонд соціального страхування, в 1993 р. почався перехід до страхової медицини, яка передбачала обов'язкову і добровільну (договірну) форми послуг. За два роки в Росії була створена інфраструктура медичного страхування – Федеральний фонд обов'язкового медичного страхування і 88 територіальних фондів, страхуванням населення займалися 484 страхові медичні організації, 75 млн полісів було видано на руки [10]. Внаслідок цього покращено рівень і обсяг надання медичних послуг у поліклініках й лікарнях, однак зміни практично не торкнулися проблеми забезпечення медикаментами хворих та їх харчування. В 1998 році в Росії вводиться обов'язкове соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань.

Реалії політичних і економічних реформ початку 1990-х рр. в Росії активізували процес модернізації державної системи соціального забезпечення, переорієнтацію державної соціальної політики на підтримку малозабезпечених пільгових категорій населення. Команда реформаторів Є.Гайдара вводить систему адресної допомоги, основу якої складають щомісячні й одноразові соціальні виплати, соціальна допомога на оплату технічних засобів соціальної реабілітації для непрацездатних громадян і груп населення з низьким рівнем прибутку. В поглядах на соціальне субсидування уряд виходив з того, що для працездатних громадян держава створює умови для працевлаштування і зростання оплати праці, надає їм можливість самостійно покращувати добробут, розширювати соціальні можливості. З цією метою був створений в 1991 р. Державний фонд зайнятості населення РФ, але ліквідований через десятиріччя. Соціальні інновації були непопулярні серед росіян з ряду причин, на які вказувала І.Григор'єва: «Зниження рівня життя населення розглядалося не через призму відновлення чи розширення можливостей ефективної зайнятості, а більшою мірою – через доступ до отримання соціальної допомоги шляхом компенсації зниження доходів. Наступною причиною була зміна ідеології, пов'язана з прийняттям Закону «Про зайнятість населення», який легітимізував «право на працю» замість «обов'язку працювати» і симетрично замінив різними видами допомоги безробітним адміністративне покарання за дармоїдство, що існувало з 1936 року. Основним завданням політики зайнятості і в 1990-ті рр., і донині стала підтримка доходів безробітних через виплату допомоги, оформлення дострокових пенсій, доплат на утриманців тощо» [7, с. 151].

Традиційні погляди російського населення на державну опіку як елемент соціокультурних відносин знайшли своє вираження під час виборів до Державної Думи в 1995 р. Аналіз соціальної частини програм ліберальних прореформаторських партій Росії показує, що вони були зорієнтовані на різний електорат. Політичний блок «Демократичний вибір Росії – Об'єднані демократи» в соціальній сфері виступав за збільшення частки громадян у формуванні власного гідного рівня життя, надання населенню широкого набору соціальних гарантій, проти надмірної державної опіки [6], партія «Яблуко» спиралася на представників середнього класу, «які створюють і визначають неформальний статус держави» [13], і декларувала визначення розмірів гарантованої медичної допомоги, державної підтримки науки, культури і освіти. За результатами голосування більшість в нижній палаті Федеральних Зборів отримали чотири політичні сили - КПРФ, проурядовий блок «Наш Дім Росія», ЛДПР, «Яблуко». Виборча компанія показала, що населення готове було до суспільних змін, але прагнуло, щоб тягар вирішення соціальних питань взяла на себе держава.

Соціальна політика Росії в умовах формування ринкової системи викликала розчарування у населення, яке прагнуло до патерналізму в соціальній сфері, збереження державного контролю.

З 1990 р. виплата державних пенсій проводилася через Пенсійний фонд РФ. В 1995 році чисельність пенсіонерів, які стояли на обліку в системі Пенсійного фонду РФ становила 37083 тис. осіб [26]. Зростання безробіття, розширення прав для дострокової пенсії на фоні нестабільної ситуації у фінансовій сфері Росії призводило до погіршення порядку виплати пенсій, крім того спостерігались порушення і зловживання в самій системі пенсійного забезпечення. Уряд В.Чорномірдіна реалізує перші кроки щодо перегляду пенсійної системи розподільного типу і приймає Концепцію реформи системи пенсійного забезпечення [19]. Цим документом державна пенсійна система переходила на принципи страхування та солідарності поколінь, передбачала створення трьохрівневої системи пенсійного забезпечення, а саме: базової (соціальної) пенсії, трудової (страхової) пенсії та недержавної пенсії як додаткової до перших двох.

Восени 1997 р. робочою групою при Міністерстві праці і соціального розвитку РФ під керівництвом відомого російського економіста М. Дмитрієва була розроблена Концепція пенсійної реформа, що дозволила провести пенсійну реформу у поєднанні з економічними перетвореннями. За основу був взятий досвід радикальної пенсійної реформи як в Чилі, так і модель багаторівневої пенсійної системи, запропонованої в 1994 р. Світовим банком [23]. За словами заступника Голови Уряду РФ з питань соціальної політики О.Сисюєва її суть полягала в наступному: «Зробити так, щоб зацікавити самих пенсіонерів у поповненні Пенсійного фонду» [16]. Обговорення концептуальних засад пенсійної реформи на засіданні уряду восени 1997 р. викликало зауваження, оскільки вона означала перехід до накопичувальної системи при формуванні пенсійного капіталу. Реалізація Програми пенсійної реформи була призупинена внаслідок валютно-фінансової кризи 1998 р.

Результати ліберальних економічних реформ спричинили як негативні, так і позитивні зміни в російському суспільстві, що чітко проявилися в 1995-1997 рр. Так, Голова Уряду РФ В. Черномірдин під час доповіді в парламенті щодо соціально-економічного становища в країні визнав падіння реальних доходів населення, що за 9 місяців знизилися на 12%, а грошові доходи 40 млн громадян були нижче прожиткового мінімуму. Водночас, внаслідок реформування економіки відбулися зміни в структурі ринку робочої сили. За даними Інституту економічного аналізу в 1995 р. кількість росіян, що працювали в приватному секторі, становила 36% від загальної чисельності зайнятих, що в 3 рази більше, ніж на початку економічних реформ в 1992 р. Тоді прибуток від підприємницької діяльності вперше перевищив заробітну плату [22].

У другій половині 1990-х рр. багато уваги приділяється питанням житлово-комунальної реформи. Приватизація житла дозволила уряду перейти на міжнародні норми оплати житлово-комунальних послуг, здебільшого обтяжливий для більшості населення. Вводиться система житлових субсидій, що практично не узгоджується з соціальними стандартами. Превалює думка про те, що «житлово-комунальну реформу в Росії не можна проводити у відриві від серйозного вдосконалення державної політики в сфері доходів громадян» [3]. До «стратегічного блоку» реформ урядом також віднесені реформи медичного страхування, освіти, ринку праці, системи соціальних гарантій. З 1997 р. починається підготовка Трудового кодексу РФ, який мав замінити існуючий з радянських часів Кодекс законів про працю (КЗоТ).

Затримки з виплатами заробітної плати у галузях економіки, бюджетній сфері призвели до соціальної напруги в російському суспільстві середині 1990-х рр., посилились внаслідок світової фінансової кризи в 1998-1999 рр. В січні-березні 1997 р. в масових акціях протесту брали участь від 170 до 300 тис. людей [24]. Російські профспілки активно виступали за дотримання трудових прав робітників заводів і підприємств, працівників бюджетної сфери. В 1997-1999 рр. Федерація незалежних профспілок Росії неодноразово висувала вимоги до російських роботодавців, Уряду, федеральних органів виконавчої влади РФ, суб'єктів РФ і місцевого самоврядування щодо повернення боргів по зарплаті та соціальних виплатах з їх компенсацією за кожен день затримки.

Так, голова ФНПР М. Шмаков 11 квітня 1997 р. виступив на пленарному засіданні Державної Думи РФ з повідомленням про результати акції протесту, що відбулася в кінці березня. Під тиском профспілок депутати прийняли за основу внесеній Комітетом з питань праці та соціальної політики проект постанови «Про невідкладні заходи з реалізації вимог, висловлених під час Загальноросійської акції протесту громадян під гаслом «За працю, заробітну плату, соціальні гарантії». Вже станом на 1 липня 1997 р. була ліквідована заборгованість по пенсіям, на 1 вересня – по грошовому забезпеченню військовослужбовців. Для погашення заборгованості по заробітній платі планувалося направити 41 трлн рублів [14].

Азійська фінансова криза 1998-1999 рр. негативно позначилася на всій економічній і соціальній ситуації в Росії. За підтримки Президента Росії Б. Єльцина формується нова команда реформаторів, яку очолює Голова Уряду РФ С. Кириєнко. Його програма включала позицію щодо зменшення витрат з державного бюджету за рахунок відміни частини пільг для населення, скорочення фінансування соціальної сфери. Влітку 1998 р. за ініціативи шахтарів починаються, наймасовіші в історії Російської Федерації, акції протестів, більше відомі як «рейкова війна». До страйків приєднуються вчителі, лікарі, працівники освіти і культури, всі вони мають спільні вимоги – ліквідація безробіття, виплата зарплат, пенсій, матеріальної допомоги. Питання стабілізації ситуації в країні вирішувалося як на урядовому, так і законодавчому рівнях. Про необхідність зламу тенденції до деградації населення і знецінення людського капіталу йшлося серед законодавців у комплексних «Пропозиціях Ради Федерації з виведення країни з економічної кризи і переходу до сталого економічного зростання», які включали і розгортку програму дій в соціальній сфері [20]. Також Рада Федерації Федеральних Зборів РФ ініціювала в 1999 р. розробку проекту Концепції соціальної політики. Такі заходи, незважаючи на спад в економіці, стабілізували ситуацію в країні.

Спочатку 2000-х рр. влада починає формувати дещо оновлені концепції розвитку суспільства, які суттєво відрізнялися за своєю спрямованістю від розуміння змісту соціальної політики, викладені в документах 1990-х рр. Зокрема затверджено «План дій Уряду Російської Федерації в сфері соціальної політики і модернізації економіки на 2000-2001 роки», де пріоритетом було визначено інвестиції в людину, а основна мета полягала «у підвищенні рівня життя населення, зниженні соціальної нерівності, збереженні і примноженні культурних цінностей Росії, відновленні економічної і політичної ролі країни у світовому співтоваристві» [17]. В Плані дій практично не була відображена проблема соціальних ексклюзій, зокрема бідності, безробіття, вимушеної неповної зайнятості, депривованих груп населення. Однак, масштаб бідності в Росії протягом 2000-х рр. був суттєво знижений за рахунок пошуку нових форм соціальної політики, підвищення пенсій і соціальних виплат, участі громадянського суспільства. За статистичними даними чисельність населення з грошовими доходами нижче величини прожиткового мінімуму скоротилася з 29% у 2000 р. до 17,6% у 2004 р. [15].

Виступаючи 26 травня 2004 р. з щорічним Посланням до Федеральних Зборів РФ [18], Президент Росії В. Путін серед найважливіших для країни соціальних питань на довгострокову перспективу визначив доступність житла, модернізацію охорони здоров'я і розвиток освіти. Урядом РФ була підготовлена довгострокова програма реформ на період до 2008 р. В 2005 р. окреслений напрям соціальної модернізації отримав статус національних проектів, на реалізацію котрих у бюджеті було закладено 180 млрд рублів [2, с. 797].

В Росії на початку 2000-х рр. існувала значна кількість видів і форм соціальних виплат та пільг, а також категорій отримувачів, що були обтяжливим спадком 1990-х рр. У 2004 р. в Державна Дума РФ сформувала концепцію монетизації пільг, в якій одержувачі пільг отримували право вибору між соціальними пільгами чи грошовими компенсаціями. В межах країни всі пільговики ділилися на дві категорії. Пільги (за виключенням пільг з оплати житлово-комунального господарства), якими користуються понад 14 млн інвалідів, ветеранів війни, Героїв Росії і соціалістичної праці, блокадників, «чорнобильців», були замінені грошовими виплатами з федерального бюджету, а регіональні бюджети мають фінансувати монетизацію пільг ветеранам праці, трудівникам тилу, репресованим, котрі становлять понад 20 млн осіб. Пільги пенсіонерам визначалися регіональною владою. Були встановлені розміри компенсації – від 800 до 3500 рублів, сформовано соціальний пакет немотивованих пільг у розмірі 450 рублів, який давав право продовжувати користуватися пільгами на проїзд у міському і міжміському транспорті та іншими пільгами [5]. Соціальна реформа монетизації пільг для малозабезпечених категорій населення стартувала 1 січня 2005 р. і мала завершитися в 2010 р. Вже протягом перших років її реалізації більшість громадян, отримавши право вибору, надали перевагу грошовим виплатам замість пакету натуральних пільг.

У 2005 р. заміна натуральних пільг з оплати житлово-комунальних послуг грошовими компенсаціями була відкладена. Згідно з проведеними у січні 2006 р. опитуваннями більшість громадян Росії надавали перевагу знижкам з оплати житла, а не сплаті 100% вартості, одержуючи компенсації, при тому, що на початок 2005 р. кожна сьома сім'я була отримувачем адресних субсидій на житло [12].

З 2006 р. в Росії починає проводитися державна політика, спрямована на покращення демографічної ситуації в країні, вишукуються шляхи зниження смертності і підвищення народжуваності. Значна увага Уряду РФ приділяється реформуванню загальної та вищої освіти і охорони здоров'я, підготовці і впровадженню державних програм та освітніх ініціатив.

В 2008 р. була затверджена «Концепція соціально-економічного розвитку Російської Федерації на період до 2020 року» [11], де була задекларована нова модель модернізації Росії і її перехід до інноваційного соціально орієнтованого типу економічного розвитку. Ключові ідеї соціальних перетворень передбачали стійке підвищення добробуту російських громадян. Поняття соціальних інновацій виникло в країнах Європейського Союзу в 1990-х рр. і «отримало визнання Європейської Комісії, при чому це відображено у планах реформування соціальної політики» [1, с. 39]. Соціальні інновації можна розглядати як системний підхід до зниження рівня безробіття і покращення якості життя населення за рахунок непрямих інвестицій в соціальні сектори економіки, освіти, медицину для підвищення конкурентоздатності людського капіталу і задоволення потреб суспільства. Таким чином, сучасні практики модернізації соціальної політики були взяті російською владою за основу для економічного зростання і соціальної стабільності.

Світова фінансова криза 2008-2009 рр. стала черговим випробуванням для російської економіки і населення після десяти років економічного зростання і підвищення добробуту людей. В «Програмі антикризових заходів Уряду Російської Федерації на 2009 рік» влада передбачала в 2009 р. виконати в повному обсязі соціальні зобов'язання держави перед населенням, прийняті до початку кризи. Бюджетні соціальні виплати та допомога, а також кошти Фонду соціального страхування були проіндексовані з врахуванням прогнозів інфляції. Для зниження соціальної напруги федеральний бюджет виділив 43,7 млрд рублів для стабілізації ситуації на ринку праці. Урядом РФ були вжиті спеціальні заходи: на початку 2009 р. максимальний розмір допомоги по безробіттю був збільшений в 1,5 рази; створювалися малі підприємства для забезпечення роботою випускників вузів; надавалася підтримка суб'єктам Російської Федерації, які були не в змозі забезпечити реалізацію першочергових соціальних зобов'язань, збільшити загальний обсяг субсидій на реалізацію заходів соціальної підтримки окремих категорій громадян (ветеранів праці, трудівників тилу, реабілітованих і репресованих і громадян, що мають дітей), на утримання дитини в сім'ї опікуна і прийомній сім'ї, на оплату праці прийомного батька, а також на надання громадянам субсидій на оплату житла і комунальних послуг [21].

Внаслідок паюння економічних показників в кризовий період реалізації першого етапу Концепції довгострокового розвитку до 2020 р. була виконана не в повному обсязі. Тому, за дорученням російського уряду був розроблений новий варіант стратегії, принагідно до можливостей економіки країни. Результати роботи міжнародних і російських спеціалістів з підготовки соціально-економічної стратегії Росії на період до 2020 р. знайшли відображення в Підсумковій доповіді про результати експертної роботи з актуальних проблем соціально-економічної стратегії Росії на період до 2020 р., підготовленої в зручні 2011 р.

Отже, за період з 1991 по 2011 рр. в Росії відбулося інституційне становлення соціальної правової бази, що дозволило впорядкувати державну соціальну політику, вирівняти соціальні індикатори, поліпшити основні умови життя населення. Соціальна політика Російської Федерації пройшла складний історичний процес модернізації, під час якого було здійснено перехід від радянської моделі соціальної політики до впровадження сучасних практик реформування соціальної сфери, що поширені в країнах Європейського Союзу.

Джерела та література

1. Hubert Agnès. Investing in social innovation [Електронний ресурс] / Agnès Hubert // Growth, well-being and social policy in Europe: trade-off or synergy? - Challenge Europe. - Issue 21. - 2011. - P.34-39. - Режим доступу: http://www.epc.eu/documents/uploads/pub_1281_challenge21.pdf.
2. Барсенков А. С. История России. 1917-2009 / А. С. Барсенков, А. И. Вдовин. / 3-е изд., расш. и перераб. - М.: Аспект Пресс, 2010. - 846 с.

3. Бобков В. Такая реформа заведет в тупик / В. Бобков, И. Дмитричев // Труд. – 16 грудня 1997. – № 232.
4. Бульбенюк С. С. Неоліберальні моделі модернізації у суспільствах перехідного типу : автореф. дис. канд. політ. наук: 23.00.03 / С. С. Бульбенюк; Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України. - К., 2004. – 16 с.
5. Воробьев М. Замена льгот компенсациями – только начало социальной реформы / М. Воробьев, Д. Гусева // Время новостей. – 30 июля 2004 року.
6. Время и бремя реформаторов // Известия. - 28 октября 1995. – № 205.
7. Григорьева И. А. Развитие социальной политики в России в 1990–2000-х гг. / И. А. Григорьева // Мир России. - 2013. - № 1. - С. 132-154.
8. Зенькович Н. 1992. На руинах советской империи / Н. Зенькович. – М.: ЗАО «ОЛМА Медиа Групп», 2009. - 592 с.
9. Конституция Российской Федерации от 12.12.1993 г. (в ред. от 21.07.2014 г.) // Российская газета. – 25 декабря 1993.
10. Кулеш Л. Сколько стоит заболеть? / Л. Кулеш // Известия. – 16 сентября 1995. - № 175.
11. «Концепция долгосрочного социально-экономического развития Российской Федерации на период до 2020 года», утверждена распоряжением Правительства Российской Федерации от 17 ноября 2008 г. № 1662-р.
12. Монетизация льгот продолжится: на очереди - жилищно-коммунальные услуги. 12 июля 2007 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.newsru.com/russia/12jul2007/zhilmonetizaciya.html>.
13. Мы говорим «Яблоко» - подразумеваем «Явлинский» // Известия. – 23 сентября 1995. – № 180.
14. О социально-экономическом положении в стране // Российская газета. – 9 октября 1997. – № 196.
15. Основные социально-экономические индикаторы уровня жизни населения [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://web.archive.org/web/20060715183735/http://www.gks.ru/free_doc/2006/b06_11/07-01.htm.
16. Пенсионеры XXI века будут участвовать в реформе // «Труд». – 20 декабря 1997. – № 236.
17. План действий Правительства в области социальной политики и модернизации экономики на 2000-2001 годы. Распоряжение Правительства Российской Федерации от 26 июля 2000 г. № 1072-р // Российская газета - 8 августа 2000 г.
18. Послание Федеральному Собранию Российской Федерации, 24 мая 2004 года [Электронный ресурс]. Официальный сайт Президента России. – Режим доступа : <http://archive.kremlin.ru/text/appears/2004/05/71501.shtml>.
19. Постановление Правительства Российской Федерации «О мерах по реализации концепции реформы системы пенсионного обеспечения в Российской Федерации» от 7 августа 1995 г. № 790.
20. «Предложения Совета Федерации по выводу страны из экономического кризиса и переходу к устойчивому экономическому росту». Приложение к Постановлению Совета Федерации Федерального Собрания Российской Федерации «О программе стабилизации экономики и финансов Правительства Российской Федерации» от 10 июля 1998 года № 313-СФ.
21. Программа антикризисных мер правительства Российской Федерации на 2009 год. // Российская газета. – 20 марта 2009.
22. Российского труженика все больше влечет частный сектор // Известия. – 20 октября 1995. – № 199.
23. Синявская О. В. История пенсионной реформы в России [Электронный ресурс] / О. В. Синявская. – Режим доступа : <http://www.ru-90.ru/content>.
24. Счетовод // Труд. – 31 декабря 1997. – № 243.
25. Тимофеев Ю. В. Модели и тенденции развития государственной социальной политики Российской Федерации : автореф. дис. канд. экон. наук: 08.00.01 / Ю. В. Тимофеев. – Волгоград : ВолГУ, 2011. – 27 с.
26. Федеральная служба государственной статистики [Электронный ресурс]. -Режим доступа: http://www.gks.ru/free_new_site/population/uov/uov_p2.htm

УДК 94:327(437) «1968/...»

I. Андрощук

ЧЕХІЯ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

У статті розглядаються події «празької весни» 1968 р. та період «оксамитової революції» 1989 р., які стали визначними в становленні Чехії на міжнародній арені, а також аналізується сучасна міжнародна політика країни.

Ключові слова: «празька весна», «оксамитова революція», інтеграційні процеси, чеська зовнішня політика.

The article discusses the events of the "Prague Spring" of 1968 and during the "Velvet Revolution" in 1989, which became the key to the formation of the Czech Republic in the international arena, as well as analyzes of contemporary international politics of the country.

Keywords: the "Prague Spring", "Velvet Revolution", the integration processes, the Czech foreign policy.

Новий політичний статус постсоціалістичних республік на рубежі 80-х 90-х років привів до істотної зміни їх ролі на міжнародній арені, що кардинально змінило стратегії зовнішньополітичної та зовнішньоекономічної діяльності цих країн. Загальною тенденцією є дедалі глибша інтеграція країн колишнього соціалістичного табору з європейськими структурами безпеки, економічного співробітництва, що істотно змінює розстановку політичних сил в регіоні, формуючи нові субрегіональні центри тяжіння. У зв'язку з цим наукову значущість набуває розробка можливих сценаріїв розвитку постсоціалістичних країн і перспективних моделей існування майбутньої «нової Європи».

Актуальність вивчення участі сучасної Чехії в інтеграційних процесах (входження Чеської Республіки в НАТО, в європейські системи безпеки та економічного співробітництва, участь у Вишеградській групі) обумовлена значимістю ролі Чехії в регіоні Центральної та Східної Європи. Україні не байдуже, якою буде нова об'єднана Європа, яке місце в ній займуть колишні соціалістичні країни. Реаліями завтрашнього дня може стати зближення великих економічних просторів, таких, як Північний Рейн – Вестфалія, Бельгія і Голландія, Саксонія і Чеська Республіка або трикутник Австрія – Словенія – Угорщина. Ці процеси потребують відстеження й аналізу, перш за все, з точки зору національних інтересів України.

Вивченню Чехії в системі міжнародних відносин присвятили свої праці вчені у галузі історії та політології В. Л. Мусатов, К. Давіша, З. Мороз. Основна увага дослідників концентрувалася на подіях «празької весни», коли правляча комуністична партія СРСР військовою силою придушила реформи, які розпочала правляча комуністична партія Чехословаччини, та подіях «оксамитової революції», коли постало питання про виведення радянських військ з країни.

В даній статті ставимо за мету з'ясувати позицію Чехії в системі міжнародних відносин на даний час та проаналізувати події, які сприяли формуванню її зовнішньої політики.

Часові межі дослідження розпочинаються подіями «празької весни» 1968 року і завершуються аналізом сучасної позиції Чехії в міжнародних відносинах.

Чехія завжди була, з ідеологічної точки зору, «слабкою ланкою в ланцюзі соціалізму». Не випадково в 70-80-ті роки СРСР вважав за краще спиратися в Чехословаччині не так на чеський, як на словацький істеблшмент. Тим не менш, у системі східноєвропейських зв'язків складно переоцінити вплив Чехії на процеси, що там відбувалися. У цьому зв'язку видається продуктивним проаналізувати два періоди в житті Чехії:

- період «празької весни» 1968 р.;

- період «оксамитової революції» 1989 р.

В історії міжнародних відносин повноцінного періоду особливе місце займає «празька весна» 1968 року. Парадокс із самого початку полягав у тому, що реформний процес, розпочатий комуністами правлячої в країні компартії Чехословаччини, був пригнічений військовою силою теж комуністами, які стояли при владі в сусідніх державах - союзниках ЧССР по Варшавському договору. Ідеї «празької весни» значною мірою вплинули на зародження на новому витку історії ідей анти тоталітарних масових рухів і революцій, що призвели в кінці 80-х років до світової зміни суспільного ладу в колишніх соціалістичних країнах і розпаду їх військово-політичного блоку – Організації Варшавського Договору [1, с. 115].

Метою «празької весни» було спрямування внутрішніх суспільних процесів на демократизацію режиму, забезпечення свободи друку, економічні, насамперед, ринкові реформи і захист національної незалежності. У цілому мова йшла про «поліпшення» соціалізму, про його оновлення. Перший період «празької весни» (до квітня 1968 р.) був порівняно тихим. Такої оцінки дотримується американський дослідник Карен Давіша, що виділяє передкризовий період (до травня 1968 р.), власне криза (від 5 травня до 20 серпня), посткризовий період (до 27 серпня, до підписання т.зв. Московського протоколу) [2, с. 16]. Періодизація може змінюватися, але очевидно, що розгорталися два процеси: демократизація, посилення плюралістичних тенденцій, а так само відтискування антиреформних сил всередині Комуністичної партії Чехії, з одного боку, зміцнення консервативних підходів і дозрівання інтервенціоністських настроїв в керівних партійно-державних структурах Радянського Союзу і найближчих союзників – з іншого [3, с. 18].